

08

การย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศของนักศึกษา จีน: มิติเชิงนโยบายและวัฒนธรรมในสังคมจีน*

Transnational Migration for Education of Chinese Students: Policy and Cultural Dimensions in Chinese Society

Received: December 25, 2024 | Revised: February 23, 2025 | Accepted: February 25, 2025
DOI : 10.14456/drj.2025.8

YANYING ZHOU**

ดร. พัชรินทร์ ลาพานันท์ Dr. Patcharin Lapanun***

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาและการทำงานของนักศึกษาจีนในประเทศไทย” หลักสูตรผู้นำโขงศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

This article is part of the thesis titled “Transnational Migration of Chinese Students to Thailand for Education and Work” Mekong Studies Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

** นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาลุ่มน้ำโขงศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Master’s student in Mekong Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Email: zhou.yanying@cas.ac.th

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อีเมล: lapanun@gmail.com

Lecturer, Southeast Asia Studies Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, email: lapanun@gmail.com

บทคัดย่อ

การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมจีนอย่างต่อเนื่อง บทความนี้วิเคราะห์เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศของนักศึกษาจีน โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยรวบรวมวิเคราะห์ และตีความข้อมูลจากเอกสารวิชาการ ข้อมูลสถิติจากเว็บไซต์ของหน่วยงานภาครัฐจีน และข้อความโพสต์ของนักศึกษาจีนเกี่ยวกับแรงกดดันในการแต่งงานสร้างครอบครัวที่เผยแพร่ในสื่อออนไลน์จีน ผลการศึกษาพบว่า การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของชาวจีนเริ่มตั้งแต่ทศวรรษ 1870 มีนักศึกษาผู้มีศักยภาพสูงได้รับทุนจากรัฐบาลจีนไปศึกษาต่อสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันนักศึกษาจีนที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศมีจำนวนเพิ่มขึ้นและมีความหลากหลายมากขึ้นทั้งในด้านอายุ เพศ ระดับการศึกษา อีกทั้งประเทศปลายทางและสาขาวิชาที่เรียนมีความหลากหลายเช่นกัน การศึกษาต่อต่างประเทศสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ บทบาทของจีนในเวทีโลก นโยบายและระบบการศึกษาของจีน ความกดดันจากครอบครัวและสังคมในเรื่องการแต่งงานและการสร้างครอบครัว ซึ่งเป็นแบบแผนปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมาในสังคมจีน เงื่อนไขทางวัฒนธรรมมีความสำคัญทั้งในแง่การผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่น ดังนั้น กรอบแนวคิดในการศึกษาการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาต้องไม่ละเลยมิติทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา, การแต่งงานและการสร้างครอบครัว, เพศภาวะ, นักศึกษาจีน

Abstract

Migration for educational purposes has become an ongoing phenomenon in Chinese society. This article analyzes the conditions influencing the migration of Chinese students to study abroad by employing documentary research methods. Data were collected, analyzed, and interpreted from academic documents, statistical information from Chinese government websites, and social media posts of Chinese students about the pressure to Marriage and Family Formation, as disseminated in Chinese online media. The research results reveal that educational migration in Chinese society began in the 1870s, with elite Chinese students receiving government scholarships to pursue studies in the United States. Currently, the number of Chinese students studying abroad has significantly increased, accompanied by greater diversity in terms of age, gender, and educational levels. Additionally, destination countries and fields of study have also diversified. Studying abroad is linked to national development, China's role in the global society, Chinese education policies, and social and familial pressures regarding marriage and family formation, which adhere to longstanding cultural practices in Chinese society. This study emphasizes that cultural conditions play a significant role both in driving migration. Therefore, the conceptual framework for studying educational migration must not overlook the cultural dimension.

Keywords: Educational Migration, Marriage and Family Formation, Gender, Chinese Students

บทนำ

การย้ายถิ่นเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่การพัฒนาด้านโทรคมนาคม การสื่อสาร ข้อมูลข่าวสาร และการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในลักษณะข้ามพรมแดนรัฐชาติ ทำให้มีผู้คนย้ายถิ่นไปยังประเทศอื่นเพื่อแสวงหาโอกาสในชีวิตที่ดีกว่า เพื่อหลีกเลี่ยงจากข้อจำกัดต่างๆ ที่ถิ่นบ้านเกิด หรือเพื่อหาประสบการณ์ หรือรูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างจากบ้านเกิด การศึกษาที่ผ่านมาชี้ว่าแรงจูงใจและเงื่อนไขในการย้ายถิ่นมีหลายประการ การศึกษาเป็นหนึ่งในเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นทั้งภายในและระหว่างประเทศ (Wang & Miao 2020: 38) ในกรณีประเทศจีน การย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศมีมายาวนานและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังสัมพันธ์กับการปฏิรูปและเปิดประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ และนโยบายด้านการศึกษาของจีนตั้งแต่ทศวรรษ 1870 เป็นต้นมา โดยในปี 1872 มีนักศึกษาผู้มีศักยภาพสูงได้รับทุนจากรัฐบาลจีนไปศึกษาต่อสหรัฐอเมริกา นโยบายนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทเร่งการพัฒนาประเทศตามแนวทางตะวันตก (Westernization) ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และวิศวกรรมศาสตร์ (Wang 2008: 87) ต่อมาในปี 1978 รัฐบาลจีนสนับสนุนการศึกษาต่อต่างประเทศทั้งในรูปแบบทุนรัฐบาลและทุนส่วนตัว ส่งผลให้นักศึกษาจีนศึกษาต่อต่างประเทศมากขึ้น การเปิดกว้างนโยบาย

การศึกษาเกิดขึ้นภายใต้บริบทการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและสถานะของจีนในบริบทสังคมโลก จีนจึงให้ความสำคัญไม่เฉพาะด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ หากยังรวมถึงบทบาทและการมีส่วนร่วมของจีนในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านการสนับสนุนนักศึกษาไปศึกษาต่อต่างประเทศ และการขยายจุดหมายปลายทางจากสหรัฐอเมริกาไปยังประเทศตะวันตกที่ถูกมองว่ามีระบบการศึกษาทันสมัยและมีความก้าวหน้าทางวิชาการ นโยบายดังกล่าวส่งผลให้จำนวนนักศึกษาจีนที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศตั้งแต่ปี 1978 ถึง 2024 มีมากกว่า 8 ล้านคน (Center for China and Globalization 2024: 1)

การเดินหน้าของโครงการ “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (一带一路)” ที่เริ่มตั้งแต่ปี 2013 เป็นต้นมา เป็นเงื่อนไขสำคัญที่เอื้อต่อการย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศของนักศึกษาจีน โครงการนี้ส่งผลให้เกิดความหลากหลายของประเทศปลายทางรองรับนักศึกษาจีน สาขาวิชาที่เรียน และนักศึกษาจีนที่ศึกษาต่อต่างประเทศ ในแง่ประเทศปลายทาง นอกจากสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย แคนาดา และญี่ปุ่นซึ่งเป็นที่นิยมอย่างมาก ยังมีจุดหมายปลายทางอื่น เช่น ประเทศในยุโรป ได้แก่ เยอรมนี ฝรั่งเศส รัสเซีย อิตาลี ไอร์แลนด์ สวีเดน รวมถึงประเทศในเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ เช่น มาเลเซียและไทย ซึ่งกลายเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของนักศึกษาจีนเช่นกัน ข้อมูลจาก The Development of Chinese Students Studying Abroad ระบุประเทศ 5 อันดับแรกที่นักศึกษาจีนไปศึกษาต่อมากที่สุดในปีการศึกษา 2023-2024 ได้แก่ สหรัฐอเมริกา 295,398 คน สหราชอาณาจักร 145,779 คน ออสเตรเลีย 93,437 คน แคนาดา 79,728 คน และเกาหลีใต้ 59,344 คน ส่วนประเทศมาเลเซียและไทยมีนักศึกษาจีน 38,714 คน และ 15,458 คนตามลำดับ (Center for China and Globalization 2024: 72) ด้านสาขาวิชาที่เลือกเรียนมีทั้งวิทยาการคอมพิวเตอร์ บริหารธุรกิจ และการเงิน ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ส่วนใหญ่ไปเรียนสาขาวิชาด้านวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์

ในแง่ของผู้ที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตทั้งในด้านเพศ อายุ และระดับการศึกษา ในอดีตส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาศึกษาปริญญาตรีได้รับทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อต่างประเทศ นักศึกษาเหล่านั้นเกือบทั้งหมดเป็นผู้ชาย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีที่ประเทศจีนแล้วไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ปัจจุบันนักศึกษาจีนส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายก็มักสมัครเรียนต่อมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ เกือบร้อยละ 80 ของนักศึกษาเหล่านี้อายุไม่เกิน 26 ปี ร้อยละ 93 เป็นนักศึกษาทุนส่วนตัว และเป็นนักศึกษาผู้หญิงร้อยละ 54 ซึ่งมีสัดส่วนที่สูงกว่าผู้ชาย (Think Insights 2024: 8) ข้อมูลนี้สะท้อนถึงแนวโน้มใหม่ที่นักศึกษาจีนศึกษาต่อต่างประเทศเป็นผู้ที่มีอายุน้อย และผู้หญิงมีโอกาสด้านการศึกษาเทียบเท่าผู้ชาย ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ผู้ชายได้รับโอกาสไปศึกษาต่อต่างประเทศมากกว่า

การทำความเข้าใจการย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศของนักศึกษาจีนที่ผ่านมา มักถูกอธิบายเชื่อมโยงกับเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจสถานะของจีนในบริบทสังคมโลก และนโยบายการพัฒนาประเทศ

(Ping 2563:2072-2076) แต่มักละเลยมิติทางวัฒนธรรม เช่น ประเด็น ความคาดหวังและบทบาททางเพศ การแต่งงาน และการสร้างครอบครัว ซึ่งสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นข้ามชาติเพื่อการศึกษาในบริบทปัจจุบันที่สังคมจีน มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว การเผชิญหน้าระหว่างวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผน การดำเนินชีวิตของชาวจีนกับวิถีชีวิตในสังคมปัจจุบันเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยง ไม่ได้ พลวัตทางวัฒนธรรมและระบบคุณค่าในสังคมกลายเป็นเงื่อนไขที่ส่ง ผลต่อการตัดสินใจการย้ายถิ่น บทความนี้ต้องการอธิบายความซับซ้อนของ เงื่อนไขต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักศึกษาจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคาดหวังและบทบาททางเพศ การแต่งงาน และการ สร้างครอบครัว เพื่อขยายความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการย้ายถิ่นที่มีก เชื่อมโยงกับมิติด้านเศรษฐกิจ การพัฒนา และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สุ่มิติทางวัฒนธรรมและสังคม ความเข้าใจที่รอบด้านมีความสำคัญต่อการ กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดการและสนับสนุนการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา ให้สอดคล้องกับพลวัตทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการพัฒนา ประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

บทความนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดย รวบรวม ศึกษา วิเคราะห์ และตีความข้อมูลจาก 3 แหล่งหลัก ได้แก่ 1) เอกสารวิชาการ ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความในวารสารทั้งภาษาจีน ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ 2) ข้อมูลนโยบายการศึกษาและสถิติต่างๆ จากเว็บไซต์ของหน่วยงานภาครัฐจีน เช่น กระทรวงศึกษาธิการจีน และ สำนักงานสถิติแห่งชาติจีน 3) ข้อความโพสต์ของนักศึกษาจีนเกี่ยวกับแรง กดดันจากพ่อแม่เกี่ยวกับการแต่งงานและการสร้างครอบครัวจากเว็บไซต์ที่ เปิดสาธารณะ ซึ่งมีคนเข้าอ่านและแสดงความคิดเห็นจำนวนมาก ได้แก่ hao kan shi pin (20 โพสต์) Bai du zhi dao (15 โพสต์) และ Zhi hu (15 โพสต์) โดยผู้วิจัยได้เข้าอ่านในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม ค.ศ. 2024

การรวบรวมข้อมูลให้มีความสำคัญกับการตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดระบบ เชื่อมโยง และตีความข้อมูลเพื่ออธิบาย 3 ประเด็น ได้แก่ นโยบายการศึกษาต่อต่างประเทศ ระบบการศึกษาและการจัดการศึกษาของจีนที่ทั้งสร้างแรงกดดันแก่นักศึกษาและสร้างเงื่อนไขที่เอื้อต่อการ ศึกษาต่อต่างประเทศ และมิติทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะความคาดหวังและ บทบาททางเพศ การแต่งงานและการสร้างครอบครัวในสังคมจีน ที่ส่งผลต่อ การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักศึกษาจีน และความปรารถนาต่อการ ดำเนินชีวิตภายใต้พลวัตทางสังคมปัจจุบัน

เพศภาวะและครอบครัวในสังคมจีน

บทความนี้ให้ความสำคัญกับมิติทางวัฒนธรรมในการอธิบายการ ย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักศึกษาจีน โดยขยายมุมมองจากเดิมที่มักเน้น เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการพัฒนา มิติทางวัฒนธรรมที่บทความนี้ให้ ความสำคัญกับแนวคิดเพศภาวะ (Gender) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ใน บริบทครอบครัวและสังคมจีน เพศภาวะในที่นี้ไม่ใช่คุณสมบัติทางชีววิทยาที่ ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด หากแต่หมายถึงความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมและ ความหมายทางวัฒนธรรมที่สังคมใช้วิเคราะห์เพื่อจำแนกความแตกต่าง ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย (พัชรินทร์ ลาภานันท์ และคณะ 2565: 10) แนวคิดนี้เสนอว่าความแตกต่างระหว่างหญิงชายในแง่บทบาท หน้าที่ ความคิด พฤติกรรม รวมถึงความคาดหวังของสังคมต่อผู้หญิงและผู้ชายในประเด็น ดังกล่าวถูกประกอบสร้างขึ้นจากเงื่อนไขทางสังคม และสามารถปรับเปลี่ยน ตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การกำหนดให้การเลี้ยงลูก ทำงานบ้าน และดูแลครอบครัวเป็นหน้าที่ของผู้หญิง การทำงานหาเลี้ยง ครอบครัวเป็นบทบาทของผู้ชาย สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทของ

ครอบครัวและวัฒนธรรม (พัชรินทร์ ลาภานันท์ และ Thompson 2561; สุชาติา ทวีสิทธิ์ 2550)

ในสังคมจีนทั้งผู้หญิงและผู้ชายถูกคาดหวังให้แต่งงานและสร้างครอบครัวเมื่อถึงวัยอันควร การแต่งงานและมีทายาทสืบสกุลถูกมองเชื่อมโยงกับเรื่องลูกกตัญญู กล่าวคือ เมื่อสำเร็จการศึกษาต้องแต่งงานและมีลูก ผู้ชายต้องทำงานเพื่อสร้างฐานะและสร้างครอบครัว ส่วนผู้หญิงถูกคาดหวังให้แต่งงานและให้กำเนิดลูก (ชาย) เพื่อสืบสกุล ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความคาดหวังต่อหญิงและชายดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากลัทธิขงจื๊อ นอกจากนี้ สังคมจีนเป็นสังคมชายเป็นใหญ่ (Patriarchal society) และใช้ระบบการสืบสกุลผ่านฝ่ายชาย (Patrilineal kinship) ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติของกลุ่มชาติพันธุ์ฮั่น ซึ่งเป็นประชากรร้อยละ 90 ของประเทศจีน (Central People's Government of China 2021) ส่งผลให้ผู้ชายมีอำนาจกำหนดทิศทางของครอบครัว การสืบสกุลและรับมรดก ผู้หญิงมักไม่ได้รับมรดกและมีอำนาจตัดสินใจน้อยกว่า (Jacka et al. 2013: 28-29)

นับตั้งแต่ปี 1949 การเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปิดกว้างของสังคมจีนทำให้เกิดนโยบายที่ส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ เช่น กฎหมายสมรสในปี 1950 ที่ให้สิทธิหญิงและชายเท่าเทียมกันในการแต่งงานและหย่าร้าง การส่งเสริมให้ผู้หญิงมีบทบาทในตลาดแรงงาน และนโยบายลูกคนเดียว (1979 - 2015) ที่เพิ่มโอกาสในการพัฒนาตนเองแก่ผู้หญิง (Hu 2019: 49-50) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายและกฎหมาย ค่านิยมดั้งเดิมเกี่ยวกับบทบาทในครอบครัวยังคงมีอิทธิพล โดยเฉพาะในหมู่คนจีนรุ่นใหม่ที่เผชิญกับความคาดหวังทางสังคมเรื่องการแต่งงานและการสร้างครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจด้านการศึกษาและการย้ายถิ่นของนักศึกษาจีน ดังนั้น บทความนี้จึงให้ความสำคัญกับบทบาทเพศ การแต่งงานและการสร้างครอบครัวในการอธิบายการย้ายถิ่น

เพื่อการศึกษาของนักศึกษาจีน โดยคำนึงถึงเงื่อนไขเชิงนโยบายและระบบการศึกษาของจีน

นโยบายการศึกษาต่อต่างประเทศของจีน

นโยบายการศึกษาต่อต่างประเทศของจีน เป็นกลยุทธ์ที่รัฐบาลจีนกำหนดเพื่อส่งเสริมนักศึกษาจีนศึกษาต่อต่างประเทศ และเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศในเวทีโลก ได้พัฒนาและปรับเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมใน 3 ช่วงหลัก ดังนี้

1) ช่วงปี 1949 - 1978 จีนได้รับอิทธิพลจากกลุ่มประเทศสังคมนิยม โดยเฉพาะศึกษาและรับแบบแผนจากสหภาพโซเวียต จนก่อตัวเป็นระบบการเมืองและเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ ขณะเดียวกัน ชาตินิยมตงกั๋วดำเนินนโยบายสกัดกั้นจีน ส่งผลให้จีนไม่สามารถแลกเปลี่ยนในด้านต่างๆ กับประเทศตะวันตกได้ รวมถึงข้อผิดพลาดบางประการในกระบวนการแสวงหาหนทางสังคมนิยมที่เหมาะสมกับสภาพของจีน เช่น การปฏิวัติวัฒนธรรมในปี 1966 – 1971 (Liu 2017: 3) ยิ่งทำให้มีช่องว่างระหว่างจีนกับประเทศตะวันตกมากขึ้น ด้านนโยบายการศึกษาของจีนเน้นการส่งนักศึกษาไปยังสหภาพโซเวียตและประเทศสังคมนิยมในยุโรปตะวันออก โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยีทางทหารและการพัฒนาประเทศตามแนวทางสังคมนิยม นักศึกษาที่ได้รับทุนต้องผ่านการคัดเลือกอย่างเข้มงวดตามหลักการ “การคัดเลือกอย่างเข้มงวด ยอมขาดแคลนดีกว่าส่งนักศึกษาจำนวนมากที่ไร้คุณภาพ (严格选拔, 宁少勿滥)” (Liu 2011: 10) การศึกษาต่อต่างประเทศของจีนในช่วงนี้มีขอบเขตที่จำกัดในแง่สาขาวิชา ประเทศปลายทาง และการสนับสนุนจากรัฐบาลจีนเท่านั้น

2) ช่วงปี 1978 – 2009 นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศในปี 1978 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่จีนแก้ไขปัญหาประเทศจากยุคก่อนที่ต่อสู้ทางชนชั้นเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ และเปิดประเทศสู่ภายนอก เช่น ปี 1980 จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในเมืองเซินเจิ้น ดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ เข้ามาขับเคลื่อนการพัฒนาความเจริญเติบโตในจีน หรือการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกในปี 2001 จีนเริ่มเปิดรับแนวคิดทางธุรกิจ การจัดการ และรูปแบบการดำเนินชีวิตจากตะวันตกมากขึ้น เพื่อปรับตัวให้ทันกับกระแสโลกาภิวัตน์ (CPC Members 2012) ด้านการศึกษาให้ความสำคัญกับ “การสนับสนุนให้ชาวจีนศึกษาต่อต่างประเทศ การส่งเสริมกลับมาตุภูมิ หลังสำเร็จการศึกษา และการให้เสรีภาพในการเคลื่อนย้าย (支持留学、鼓励回国、来去自)” พร้อมจัดตั้งโครงการทุนสนับสนุนการศึกษา เช่น “National Construction of High-level University Public Graduate Project” รัฐให้ทุนกับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาไปศึกษาต่อต่างประเทศ จำนวน 5,000 คนต่อปีในช่วงปี 2007-2011 (Ministry of Education of China 2009) และส่งเสริมให้ไปศึกษาต่อต่างประเทศด้วยทุนส่วนตัว ทำให้นักศึกษาจีนศึกษาต่อต่างประเทศทั้งทุนรัฐบาลและทุนส่วนตัวจำนวนมาก

3) ช่วงปี 2010 ถึงปัจจุบัน เป็นช่วงเวลาแห่งการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และโลกจับตามองการผงาดขึ้นมาทุกด้านอย่างแข็งแกร่งของจีน ในบริบทนี้ จีนปรับเปลี่ยนนโยบายการศึกษาจากการดึงดูดนักศึกษากลับบ้านเกิด มาเป็นการมองว่านักศึกษาจีนที่ศึกษาต่อหรือเลือกใช้ชีวิต ทำงานในต่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับนานาประเทศ ซึ่งถือเป็นการ “แสดงบทบาท” ในเวทีระดับโลก ดังที่ สี จิ้นผิง เพิ่มเติมคำว่า “发挥作用 (แสดงบทบาท)” ลงท้ายในนโยบายเดิมที่ว่า “สนับสนุนให้ชาวจีนศึกษาต่อต่างประเทศ ส่งเสริมกลับมาตุภูมิหลังสำเร็จการศึกษา และให้เสรีภาพในการเคลื่อนย้าย” ซึ่งได้

ประกาศโดย เต็ง เสี่ยวผิง นอกจากนี้ นโยบายการส่งเสริมการศึกษาร่วมกัน ภายใต้ข้อริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (推进共建“一带一路”教育行动) ได้ขยายความร่วมมือด้านการศึกษาไปยังประเทศต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการ โดยมีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยน การสนับสนุนทุนการศึกษา การจัดตั้ง หลักสูตรร่วม และการขยายเครือข่ายการศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัยจีนกับ มหาวิทยาลัยในประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียและภูมิภาคใกล้เคียงตาม แนวเส้นทางสายไหม (แอนนี่ คำสร้อย 2565: 16) การแลกเปลี่ยนทาง วิชาการนี้ส่งผลต่อการเพิ่มโอกาสการศึกษาต่อต่างประเทศของนักศึกษาจีน ทั้งในด้านจำนวนและคุณภาพการศึกษา และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศในระยะยาว

นโยบายด้านการศึกษาต่อต่างประเทศของจีนสัมพันธ์กับบริบท การพัฒนาประเทศ บทบาทของจีนในเวทีโลก และยังส่งผลต่อการศึกษาทั้ง ภายในประเทศและการศึกษาต่อต่างประเทศ การวิเคราะห์ระบบการศึกษา และการจัดการศึกษาในมิติต่างๆ ช่วยให้เข้าใจเงื่อนไขที่ส่งผลให้นักศึกษา จีนศึกษาต่อต่างประเทศ

ระบบการศึกษาและการจัดการศึกษาของจีน

ระบบการศึกษาของจีนมีรากฐานจากการสอบจอหงวนในอดีต และอิทธิพลจากสหภาพโซเวียตในช่วงต้นของสาธารณรัฐประชาชนจีน ต่อมา หลังปี 1978 ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก โดยเฉพาะการศึกษาระดับ อุดมศึกษา จีนพัฒนาตามแนวทางของมหาวิทยาลัยในสหรัฐฯ และยุโรป ทั้งนี้เพื่อพัฒนาประเทศให้ก้าวทันตะวันตก และยกระดับมหาวิทยาลัยให้ เทียบเท่ามาตรฐานสากล (Jia 2021: 1) ในปี 2024 มีมหาวิทยาลัยจีน แผ่นดินใหญ่ 5 แห่งที่ติดอันดับ 100 มหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก และ 33 แห่งที่ติดอันดับ 500 มหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก ขณะเดียวกัน ข้อจำกัด

ของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาจีนบางประการ เช่น การแข่งขันสูงในการสอบเข้า การตอบสนองต่อความต้องการทางการศึกษาที่จำกัด และการเปิดสอนหลักสูตรภาษาต่างประเทศในมหาวิทยาลัยจีน ซึ่งมีส่วนช่วยผลักดันให้นักศึกษาจีนบางกลุ่มเลือกศึกษาต่อต่างประเทศ

1) ความไม่เพียงพอและการกระจุกตัวของสถาบันอุดมศึกษา
ข้อมูลปี 2024 ชี้ว่าจีนมีสถาบันอุดมศึกษา 3,117 แห่ง แบ่งเป็นสถาบันเพื่อปรับเพิ่มคุณภาพการศึกษาและทักษะวิชาชีพสำหรับกลุ่มคนทำงานที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอาชีวศึกษาจำนวน 249 แห่ง มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยสำหรับนักเรียนที่จบมัธยมศึกษา 2,868 แห่ง ในจำนวนนี้มีสถาบันชั้นนำระดับชาติ (มหาวิทยาลัย “211”) 116 แห่ง และสถาบันชั้นนำระดับโลก (มหาวิทยาลัย “985”) 39 แห่ง (Ministry of Education of China 2024) สถาบันเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจุกตัวในเมืองใหญ่ เช่น ปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ และหนานจิง ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและเศรษฐกิจของจีน ขณะที่มหาวิทยาลัยในภูมิภาคอื่นยังมีจำนวนจำกัด ทำให้สถาบันอุดมศึกษาทั้งของภาครัฐและเอกชนยังไม่สามารถรองรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับ ม. 6 และ ปวช. ที่ต้องการศึกษาต่อในแต่ละปีได้ทั้งหมด สถานการณ์นี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้นักเรียนส่วนหนึ่งไปศึกษาต่อต่างประเทศ

2) ระบบการสอบเข้ามหาวิทยาลัยที่มีการแข่งขันสูง ข้อจำกัดด้านความไม่เพียงพอของสถาบันการศึกษาทำให้การสอบเข้ามหาวิทยาลัยหรือ เกาเฉ่า (高考) มีการแข่งขันสูง ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติจีนชี้ว่าในช่วงปี 2019 – 2023 มีจำนวนนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่สมัครสอบเพื่อเข้าศึกษาต่อมหาวิทยาลัย (ระดับปริญญาตรี) โดยเฉลี่ยประมาณ 11 ล้านคนต่อปี แต่มหาวิทยาลัยทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถรับนักศึกษาได้เพียงประมาณ 8 ล้านคนต่อปี (National Bureau of Statistics of China

2023) นักเรียนเกือบ 3 ล้านคนที่ไม่ได้รับโอกาสศึกษาต่อก็กระจายตัวไปประกอบอาชีพหลังสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย บางกลุ่มเลือกเรียนซ้ำชั้น ม.6 อีกหนึ่งปีเพื่อเตรียมสอบใหม่ในปีถัดไป ขณะที่บางกลุ่มมองหาช่องทางศึกษาต่อต่างประเทศ นอกจากนี้ อัตราส่วนการรับเข้าศึกษาในระดับปริญญาโทอยู่ที่ประมาณ 3-4:1 หมายความว่าในทุกๆ 3 ถึง 4 คนที่สมัคร จะมี 1 คนที่ได้รับการคัดเลือก และในระดับปริญญาเอก อัตราส่วนจะเข้มข้นมากขึ้นที่ประมาณ 5-10:1 ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการคัดเลือกที่มีการแข่งขันสูงยิ่งขึ้นในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น นอกจากการแข่งขันอันเข้มข้น จีนให้ความสำคัญและยอมรับนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศในด้านโอกาสการทำงาน และในบางกรณีรัฐบาลท้องถิ่นให้สิทธิพิเศษการลดหย่อนภาษีในการซื้อรถและซื้อบ้าน สิ่งเหล่านี้มีส่วนผลักดันให้นักศึกษาจีนบางส่วนตัดสินใจไปศึกษาต่อต่างประเทศมากขึ้น (Chinese Service Center for Scholarly Exchange 2019)

3) การเปิดสอนกลุ่มภาษาที่คนในโลกใช้น้อย (小语种) นอกเหนือจากภาษาจีนและภาษาอังกฤษที่เป็นวิชาภาคบังคับ สถาบันการศึกษาจีนจัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศอย่างเป็นระบบมากกว่า 30 ภาษา ภาษาไทยถือเป็นหนึ่งในทางเลือกที่นักศึกษาจีนให้ความสนใจมากที่สุดในบรรดาภาษาของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปี 2017 มีสถาบันการศึกษาของจีนที่เปิดหลักสูตรภาษาไทยมากกว่า 64 แห่ง เฉพาะในมณฑลยูนนานเปิดสอนหลักสูตรภาษาไทยทั้งในระดับอาชีวศึกษาและมหาวิทยาลัยมากกว่า 34 แห่ง (จรัสศรี จิรภาส 2019:101-105) ภาษาไทยจึงเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในหมู่นักศึกษาจีน ส่งผลให้นักศึกษาจีนสนใจมาเรียนต่อที่ประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เดิมทีสถาบันการศึกษาที่นักศึกษาจีนเลือกเรียนมักอยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวสำคัญและเป็นที่รู้จักกันในสังคมจีน

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคอื่นเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีนักศึกษาจีนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นักศึกษาเหล่านี้บางส่วนมีพื้นฐานภาษาไทยจากการเรียนในประเทศไทย จึงสมัครมาเรียนต่อในประเทศไทย ขณะที่บางส่วนได้รับคำแนะนำจากเพื่อนหรืออาจารย์ที่เคยมีประสบการณ์เรียนในประเทศไทย (Thai PBS 2566) พื้นฐานและทักษะด้านภาษาเป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้นักศึกษาจีนตัดสินใจไปศึกษาต่อต่างประเทศ

การเลือกศึกษาต่อต่างประเทศของนักศึกษาจีนสัมพันธ์กับเงื่อนไขทั้งในด้านนโยบายการศึกษา ความไม่เพียงพอและการกระจุกตัวของสถาบันการศึกษาในเมืองใหญ่ การแข่งขันในการสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษารวมทั้งการเปิดสอนภาษาที่หลากหลาย นอกจากนี้เงื่อนไขเหล่านี้ ความคาดหวังและบทบาททางเพศ การแต่งงานและการสร้างครอบครัวในสังคมจีนเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่าเงื่อนไขอื่น

การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษา: ความคาดหวังและบทบาททางเพศ การแต่งงาน และสร้างครอบครัว

การศึกษาต่อต่างประเทศเปิดโอกาสให้คนจีนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากบ้านเกิด ช่วยให้สามารถแสวงหาวิถีชีวิตที่แตกต่างจากแบบแผนการดำเนินชีวิตที่ถูกกำกับด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมในสังคมจีน ซึ่งเมื่อคนหนุ่มสาวจบการศึกษาต้องเผชิญกับความคาดหวังในการทำงาน หารายได้ แต่งงาน และสร้างครอบครัวเพื่อความมั่นคงในชีวิต ความกดดันเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการจากบ้านเกิดเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศ การเข้าใจวัฒนธรรมจีนที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงานและการสร้างครอบครัวช่วยให้เห็นถึงแรงผลักดันหลากหลายในการย้ายถิ่นของนักศึกษาจีน

1) ความคาดหวังและบทบาททางเพศ ประเทศจีนได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการปฏิรูปเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความเป็นเมือง (urbanization) และค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ซึ่งท้าทายต่อบทบาทและหน้าที่ตามประเพณีของหญิงและชาย รวมถึงความคาดหวังต่อบทบาทดังกล่าว และวิถีคิดของชาวจีนรุ่นใหม่ทั้งหญิงและชายเกี่ยวกับการใช้ชีวิต รวมทั้งคุณค่าและเป้าหมายในชีวิต

ตามหลักปฏิบัติพื้นฐาน 5 ความสัมพันธ์หลักซึ่งจื่อ ซึ่งประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและประชาชน พ่อและลูก สามิและภรรยา พี่และน้องชาย เพื่อนกับเพื่อน ถูกนำมาปฏิบัติใน Li (礼) ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมหรือกฎเกณฑ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงหลักการจัดระเบียบสังคม ศีลธรรม จารีตประเพณี และพฤติกรรมที่พึงปฏิบัติในสังคม เพื่อให้แต่ละคนปฏิบัติตามบทบาทของตนอย่างถูกต้อง และรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ในบริบทของครอบครัว จื่อให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก โดยถือว่าเป็นรากฐานของสังคม พ่อแม่มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดี ส่วนลูกต้องกตัญญู เชื่อฟัง และตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ (Jacka et al. 2013: 28-29) ธรรมเนียมปฏิบัติและค่านิยมเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีบทบาทในอดีต หากแต่ยังคงส่งผลต่อการกำหนดบทบาทของหญิงและชายในสังคมจีนปัจจุบัน โดยเฉพาะในเรื่องของความรับผิดชอบต่อครอบครัว ผู้หญิงถูกคาดหวังให้ต้องสร้างสมดุลระหว่างบทบาทของภรรยา ลูกสะใภ้ และแม่ที่ต้องดูแลครอบครัว ผู้ชายต้องรับผิดชอบการสนับสนุนสมาชิกครอบครัวให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี สุขสบายและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว บทบาทหน้าที่และศักยภาพของผู้ชายในการดูแลครอบครัวเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพิจารณาถึงความเหมาะสมและความพร้อมในการแต่งงานสร้างครอบครัว ผู้ชายที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจถือว่า

ความพร้อมและถูกมองว่าเป็น “ตัวเลือก” ที่ดี อย่างไรก็ตาม การศึกษาการแต่งงานข้ามชาติระหว่างหญิงไทยกับผู้ชายตะวันตกในแง่ผลต่อบ้านเกิดของผู้หญิง พบว่า ความคาดหวังต่อบทบาทการเป็นผู้เลี้ยงดูครอบครัวนี้ได้สร้างความวิตกกังวลและส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้ชาย (Lapanun & Thompson 2018) ในทำนองเดียวกัน ค่านิยมดั้งเดิมเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมปัจจุบัน ซึ่งความคาดหวังต่อบทบาทและหน้าที่ทางเพศในสังคมจีนได้สร้างความกังวลและความท้าทายต่อคนจีนรุ่นใหม่ เพื่อลดแรงกดดันจากค่านิยมดั้งเดิมเหล่านี้ คนจีนรุ่นใหม่บางคนที่ต้องการอิสรภาพจากกรอบทางสังคมและครอบครัวจึงเลือกไปศึกษาต่อต่างประเทศ ดังที่ผู้หญิงคนหนึ่งโพสต์ในกระดานเว็บไซต์ Baidu ว่า “ถูกพ่อแม่เร่งให้แต่งงาน เลยวางแผนเรียนต่อต่างประเทศเพื่อให้ตัวเองเป็นอิสระ มีทุนการศึกษาที่ดีๆ แนะนำไหม” (Baidu ค้น 21 ตุลาคม 2024)

2) การแต่งงานและสร้างครอบครัว ในวัฒนธรรมจีนการแต่งงานถือเป็นเรื่องสำคัญในชีวิตและยังเชื่อมโยงกับเรื่องความกตัญญู ดังสุภาภิตจินกล่าวว่่าที่สุดของความกตัญญูคือการไร้ทายาทสืบสกุล ซึ่งสะท้อนถึงทัศนคติที่มองว่าการแต่งงานและมีลูกเพื่อสืบสกุลเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิต การแต่งงานในสังคมจีนไม่ได้เป็นเพียงแค่เรื่องความรัก แต่ยังเชื่อมโยงกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เช่น ต้องมีบ้าน มีรถ ค่าสินสอด ในสังคมปัจจุบันเงื่อนไขเหล่านี้ได้สร้างแรงกดดันให้กับทั้งผู้ชายและผู้หญิง โดยเฉพาะผู้ชายที่มักถูกคาดหวังให้มีการงานที่มั่นคง เงินเก็บ รถ และบ้านก่อนแต่งงาน คนจีนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าต้องมีบ้านเป็นของตนเองถึงเรียกว่ามีบ้าน (有房才有家) หากไม่ซื้อบ้านจะไม่แต่งงาน บ้านจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงกับการแต่งงานและการสร้างครอบครัว ในขณะที่การซื้อบ้านสร้างแรงกดดันมากขึ้นกว่าในอดีตเพราะราคาบ้านสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตเมืองหรือในพื้นที่ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สถานศึกษา โรงพยาบาล มักมี

ราคาสูงเป็นพิเศษ (Hu & Li 2019: 67) การมีบ้านซึ่งเป็นพื้นฐานในการสร้างครอบครัว จึงสร้างแรงกดดันให้กับผู้ชายจีน ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ ผู้ชายบางคนเลือกศึกษาต่อต่างประเทศเพื่อหลีกเลี่ยงแรงกดดันนี้ และเปิดโอกาสในการแสวงหาความรู้ ประสบการณ์ชีวิต และโอกาสในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ในสังคมจีนมีความคาดหวังสูงเรื่องการแต่งงานและมีครอบครัว พ่อแม่หลายคนกังวลหากลูกไม่แต่งงานในวัยอันควร (อายุ 25-26 ปี) หากลูกแต่งงานช้าอาจถูกตีตราว่า “ผู้หญิงและผู้ชายที่เหลือ” (剩女剩男 เจิ้งนวิ่ เจิ้งหนาน) การแต่งงานช้าและการถูกตีตราในลักษณะนี้มีความสัมพันธ์กับนโยบายลูกคนเดียวที่จีนประกาศใช้ระหว่างปี 1978-2015 เพื่อควบคุมการเติบโตของประชากร (ลดาวัลย์ ไขคำ 2566: 20) รวมทั้งคาดหวังเรื่องการสืบสกุลและความชื่นชอบในลูกชาย ซึ่งยังปรากฏในพื้นที่ชนบทที่มักมีการเลือกเพศทารกเพราะต้องการลูกชายมากกว่าลูกสาว ข้อมูลจากรายงานการสำรวจสำมะโนประชากรจีนครั้งที่ 7 ในปี 2021 พบว่าตั้งแต่ปี 1982 ถึง 2020 จำนวนผู้ชายในจีนมีมากกว่าผู้หญิง โดยสัดส่วนของผู้ชายอยู่ที่ร้อยละ 51.24 และผู้หญิงร้อยละ 48.76 (Central People’s Government of China 2021) ทำให้เกิดปัญหาผู้ชายที่หาคู่แต่งงานได้ยากขึ้น ดังนั้น การที่ต้องเผชิญกับความคาดหวังจากครอบครัวและสังคมให้แต่งงานโดยเร็ว ทำให้ผู้ที่ยังไม่แต่งงานเกิดความเครียดและรู้สึกกดดัน ในบางกรณีส่งผลต่อโอกาสในการทำงานซึ่งมักเกิดกับผู้หญิง เพราะถูกถามเกี่ยวกับแผนการแต่งงานและการมีลูกเมื่อสมัครงาน เช่น มีแผนแต่งงานภายในกี่ปี วางแผนมีลูกในอนาคตอันใกล้หรือไม่ ทำให้ผู้หญิงเสียโอกาสในงานบางตำแหน่ง โดยเฉพาะตำแหน่งที่ต้องการความมั่นคงและการทุ่มเทในระยะยาว การศึกษาต่อต่างประเทศจึงกลายเป็นทางเลือกที่ช่วย “ซื้อเวลา” และหลีกเลี่ยงแรงกดดันจากครอบครัวในเรื่องการแต่งงานและสร้างครอบครัว บางกรณี

ผู้หญิงหลุดพ้นจากความคาดหวังของครอบครัวได้ และบางคนต้องกลับไป
แต่งงานตามความต้องการของครอบครัว (Martin, 2021: 25) ซึ่งทำให้
เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจและชีวิตของปัจเจก

ภายใต้สังคมจีนที่มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้นอย่าง
ต่อเนื่อง แม้ว่าผู้คนจะทำงานหนักเพียงใด ความก้าวหน้าและผลตอบแทน
อาจไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือความสำเร็จในชีวิตเสมอไป
ทำให้หลายคนรู้สึกสิ้นหวังและเหนื่อยล้า แรงกดดันจากการทำงาน ค่าครองชีพ
ที่สูง และความคาดหวังจากครอบครัวและสังคม ทำให้ความคิดเรื่องการ
แต่งงานและสร้างครอบครัว รวมทั้งการทำงานเพื่อสร้างฐานะ สร้างความ
มั่นคง และสร้างการยอมรับไม่ใช่เป้าหมายของชีวิตอีกต่อไป ความท้าทายที่
เกิดขึ้นทำให้คนกลุ่มหนึ่งหันกลับไปใช้ชีวิตที่เรียบง่าย สร้างเป้าหมายใน
ชีวิตใหม่ และถอยห่างจากการแข่งขัน คนจีนรุ่นใหม่ที่เกิดในยุคหลังปี 1980
1990 และ 2000 ให้ความสำคัญกับปัจเจกนิยม และปฏิเสธการใช้ชีวิตภายใต้
แรงกดดันทางสังคม ทำให้เกิดวาทกรรม “นอนราบ” (躺平) ซึ่งการใช้ชีวิต
เรียบง่าย ไม่แข่งขัน ไม่ไล่ตามความสำเร็จแบบเดิม เช่น การทำงานหนักเพื่อ
ซื้อบ้านและสร้างครอบครัว (Zhou 2022: 741) รวมไปถึงวาทกรรม “วัยรุ่น
4 ไม่” (四不青年) คือ ไม่จำเป็นต้องมีแฟน ไม่จำเป็นต้องซื้อบ้านซื้อรถ ไม่
จำเป็นต้องแต่งงาน และไม่จำเป็นต้องมีลูก (ร่มฉัตร จันทรานุกุล 2566: 12)
สะท้อนถึงการปฏิเสธความคาดหวังทางสังคม โดยเลือกใช้ชีวิตที่แตกต่าง
จากค่านิยมดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับงานที่มั่นคง รายได้ดี มีบ้าน และการ
แต่งงานมีลูก

การเลือกใช้ชีวิตที่ปฏิเสธการแข่งขันและค่านิยมดั้งเดิมดังกล่าวนี้
ไม่ได้หมายความว่าคนจีนรุ่นใหม่หยุดพยายาม ตรงกันข้าม แรงกดดันและ
ความท้าทายในการใช้ชีวิตที่แตกต่างไปจากแบบแผนดั้งเดิมของคนจีน
รุ่นใหม่สะท้อนในสื่อออนไลน์ ทำให้เห็นว่าการศึกษาดูต่างประเทศเป็น

ทางเลือกในการเผชิญกับสถานการณ์นี้ บางคนฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดีมากนัก พ่อแม่วางแผนสะสมเงินเพื่อให้ลูกแต่งงานและซื้อบ้าน แต่ลูกกลับตัดสินใจใช้เงินส่วนนั้นเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศ โดยหวังว่าการยกระดับวุฒิการศึกษาจะช่วยเปิดโอกาสที่ดีกว่าในด้านอาชีพและคุณภาพชีวิต ดังเช่นผู้ชายคนหนึ่งเขียนว่า “พ่อแม่เป็นคนทำงานกินเงินเดือน การส่งไปเรียนต่อต่างประเทศเป็นเรื่องที่น่าหนักใจอยู่ไม่น้อย นอกจากทำงานอย่างหนักเพื่อเก็บเงินส่งตนเรียนแล้ว ยังต้องวางแผนเรื่องการซื้อบ้าน และแต่งงานของตนอีก... ได้พูดคุยกับพ่อแม่เรื่องศึกษาต่อต่างประเทศ และได้เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายระหว่างการเรียนมหาวิทยาลัยในประเทศจีนกับการเรียนต่อต่างประเทศ ทำให้เห็นว่าหากเรียนในประเทศจีน หลังจบการศึกษาก็ยังต้องมีเงินเหลือพอสำหรับซื้อบ้าน แต่หากเลือกเรียนต่อต่างประเทศ ต้องใช้เงินที่เก็บไว้สำหรับซื้อบ้านและแต่งงาน ซึ่งหมายความว่าเมื่อเรียนจบต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการซื้อบ้านเอง ตนยอมรับในเงื่อนไขเรื่องหาเงินซื้อบ้านเองในอนาคต และเลือกเรียนต่อต่างประเทศโดยไม่ลังเล เพื่ออนาคตที่ดีกว่า” (Baidu Zhidao ค้น 2 มิถุนายน 2024) การตัดสินใจของคนจีนรุ่นใหม่ภายใต้ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจสะท้อนถึงความขัดแย้งระหว่างค่านิยมดั้งเดิมของครอบครัวกับความคิด และความต้องการของคนจีนรุ่นใหม่ที่มีความสำคัญกับการศึกษาและการพัฒนาตนเอง แม้พ่อแม่วางแผนให้ลูกซื้อบ้านและแต่งงานตามแบบแผนเดิม รวมถึงจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในอนาคตเอง แต่ก็เลือกลงทุนเพื่อสร้างโอกาสในชีวิตที่เชื่อว่าดีกว่าไม่ได้เดินตามเส้นทางที่พ่อแม่คาดหวังไว้

อย่างไรก็ตาม การไปศึกษาในต่างประเทศไม่ได้หมายความว่าจะรอดพ้นจากความคาดหวังและแรงกดดันของครอบครัว ดังที่หญิงสาววัย 20 ปี เล่าว่า “ปัจจุบันกำลังเรียนในต่างประเทศ เมื่อกลับมาที่บ้านก็เร่งให้หาคุณแต่งงาน กังวลว่าฉันจะหาคุณแต่งงานในต่างประเทศไม่ได้ แต่ฉันอายุแค่ 20 ปี

เองนะ” (Hao kan shi pin คั่น 2 มิถุนายน 2024) และอีกคนหนึ่งกล่าวว่า “ขณะนี้กำลังเรียนอยู่ที่ต่างประเทศ และเป็นโรควิตกกังวล ควรทำอย่างไรกับการที่ครอบครัวกดดันให้หาคู่แต่งงาน” (Zhi hu คั่น 23 พฤษภาคม 2024) ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าแม้ผู้หญิงบางคนพยายามสร้างเสรีภาพในการเลือกเส้นทางชีวิตของตน ยังคงเผชิญกับความกดดันจากการที่ครอบครัวคาดหวังให้แต่งงาน ข้อมูลจากเว็บไซต์ดังกล่าวที่อ้างถึง มีการตั้งคำถามจากคนจีนรุ่นใหม่ที่ถูกเร่งให้แต่งงานและสร้างครอบครัวตามบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมของสังคมจีนว่าการแต่งงานจะทำให้ชีวิตสมบูรณ์แบบได้จริงหรือไม่ รวมถึงแสดงเจตนาในการต่อรองกับพ่อแม่ที่ยึดบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อให้ได้มาซึ่งความอิสระในการใช้ชีวิตตามแบบที่ต้องการ

ความคาดหวังและบทบาททางเพศ การแต่งงานและการสร้างครอบครัวในสังคมจีนสะท้อนถึงความหลากหลายของเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาของนักศึกษาจีนที่มักถูกเชื่อมโยงกับมิติทางนโยบายการศึกษา ระบบการจัดการศึกษา และแนวทางการพัฒนาประเทศ แต่มักละเลยมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยในการกำหนดแนวทางการใช้ชีวิตและการตัดสินใจของคนจีนรุ่นใหม่

สรุป

การย้ายถิ่นเพื่อศึกษาต่อต่างประเทศของนักศึกษาจีนขยายตัวต่อเนื่องทั้งในแง่จำนวนและความหลากหลายของภูมิหลังของนักศึกษา ทั้งอายุ เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว รวมทั้งแหล่งทุนสนับสนุนที่ขยายจากภาครัฐสู่การเปิดโอกาสให้เอกชนสามารถสนับสนุนการศึกษาต่อต่างประเทศได้ ประเทศปลายทางที่นักศึกษาไปแสวงหาความรู้และใช้ชีวิตมีทั้งประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ การเปลี่ยนแปลง

นี้สัมพันธ์กับเงื่อนไขทางการเมืองและการปกครองของจีนในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงพลวัตการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและบทบาทในเวทีโลก บริบทดังกล่าวส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายการศึกษาของจีน ซึ่งเพิ่มโอกาสและการสนับสนุนสำหรับนักศึกษาที่ต้องการศึกษาต่อต่างประเทศ ขณะเดียวกัน ข้อจำกัดในการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของจีนส่งผลให้การศึกษาต่อต่างประเทศทั้งในโลกตะวันตกและภูมิภาคเอเชียเป็นทางเลือกที่ชาวจีนให้ความสนใจ นอกจากนี้ การดำเนินนโยบายการส่งเสริมด้านการศึกษาาร่วมกันภายใต้ข้อริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางได้ส่งเสริมการศึกษาข้ามพรมแดน โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงประเทศไทย ซึ่งนักศึกษาจีนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2010 เป็นต้นมา

การศึกษาที่ผ่านมามักเชื่อมโยงการศึกษาต่อต่างประเทศของนักศึกษาจีนกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ข้อจำกัดของระบบการศึกษาจีน มุมมองที่เชื่อในคุณภาพการศึกษาในต่างประเทศมากกว่าในประเทศจีน และโอกาสการทำงานของผู้สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศมีมากกว่าการเรียนรู้ในประเทศจีน (Lertpusit 2022; Ping 2563) บทความนี้แสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาไม่น้อยไปกว่ามิติอื่นๆ แรงกดดันจากครอบครัวและสังคมในเรื่องการแต่งงานสร้างครอบครัวเมื่อถึงวัยอันควร ซึ่งเป็นแบบแผนปฏิบัติตามวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีมาในสังคมจีน ทำให้คนจีนรุ่นใหม่ตั้งคำถามและท้าทายแนวทางเหล่านี้ รวมถึงเรียกร้องเสรีภาพและแสดงออกถึงความปรารถนาที่จะดำเนินชีวิตตามแบบที่คนรุ่นใหม่ต้องการผ่านวาทกรรม “นอนราบ (躺平)” และ “วัยรุ่น 4 ไม่ (四不青年)” ภายใต้บริบทนี้ การศึกษาต่อต่างประเทศเป็นทางเลือกหนึ่งในการหลีกเลี่ยงแรงกดดันจากครอบครัวและสังคม ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการทำความเข้าใจมิติทางวัฒนธรรมและสังคม เพื่อให้สามารถอธิบาย

เงื่อนไขที่หลากหลายซึ่งส่งผลต่อการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาในบริบทสังคม
จีนยุคปัจจุบันได้อย่างรอบด้าน ดังนั้น กรอบแนวคิดในการศึกษาการ
ย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาต้องให้ความสำคัญกับมิติทางวัฒนธรรม

ภาษาไทย

จรัสศรี จิรภาส, 2019. ““ศึกษาไทย” และ “ไทยศึกษา” ในประเทศจีน.”

วารสารภาษาและวัฒนธรรม 38 (2): 94-118.

พัชรินทร์ ลาภานันท์ และ Thompson E.C., 2561. **ความเป็นชาย ความสัมพันธ์หญิงชายและการแต่งงานข้ามชาติ**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ศูนย์วิจัยพหุลักษณะลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พัชรินทร์ ลาภานันท์ และคณะ, 2561. **โครงการวิจัยสังคมสูงวัยและการดูแลในบริบทครอบครัวและชุมชนข้ามชาติ**. ขอนแก่น: โครงการวิจัยครอบครัวข้ามชาติและการปรับของชุมชนอีสาน, สนับสนุนทุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.).

ร่มฉัตร จันทรานุกูล, 2566. “การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลต่อวิถีคิดของคนจีนรุ่นใหม่.” ใน ยุวดี คาดการณ์ไกล (บรรณาธิการ), **วิถีชีวิตคนรุ่นใหม่จีนกับข้อเสนอ Soft Power ของไทย** (9-14). กรุงเทพฯ: สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ, 9 สิงหาคม 2566.

ลดาวัลย์ ไช่คำ, 2566. “จากนโยบาย “ลูกคนเดียว” สู่ “ลูกสามคน”: บทวิเคราะห์ความท้าทายของนโยบายควบคุมจำนวนประชากรในจีนสมัยใหม่.” **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์** 49 (2): 13-26.

สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2550. ผู้หญิง ผู้ชาย และเพศวิถี: เพศภาวะศึกษาในมานุษยวิทยา. **วารสารสังคมศาสตร์** 19 (1): 311-357.

- แอนนี คำสร้อย, 2565. “การ “ก้าวออกไป” ของอาชีวศึกษาจีนกับรูปแบบความร่วมมือในการพัฒนากำลังคนในต่างประเทศ กรณีศึกษาศูนย์ปฏิบัติการเทคโนโลยีและนวัตกรรมหุ่นยนต์ในประเทศไทย.” **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต**. 18 (2): 9-25.
- Ping Y., 2563. ““ผู้อพยพทางการศึกษา”: การเคลื่อนย้ายรูปแบบใหม่ของครอบครัวชาวจีนกรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่.” **การประชุมนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา (2070-2082)**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต, 23 สิงหาคม 2563.

ภาษาต่างประเทศ

- Hu J.G. & Li W., 2019. “The Post-90 generation: Is It Necessary to Buy a House before getting Married? - A Survey on the Situation of Chinese College Students.” **China Academic Journal Electronic Publishing House (China Youth Study)**, 30 (1): 67-72.
- Hu S.L., 2019. “Female Portraits in Mate-Selection and its Change from Gender Perspective: A Case Study of Modern Family.” Master’s dissertation. School of Journalism and Communication, Southwest University of Political Science and Law.
- Jacka T. Kipnis AB. & Sargeson S., 2013. “Families, kinship and relatedness”. In M. Schiffer (Ed.), **Contemporary China: Society and Social Change**. (pp.27-45). Cambridge University Press;

- Jia J., 2021. **“Unfinished Reform: The Third Transformation of Chinese Higher Education.”** Doctoral dissertation. College of Education Science, Nanjing Normal University.
- Lapanun P. & Thompson E.C., 2018. “Masculinity, matrilineality and transnational marriage.” **Journal of Mekong Societies**, 14 (2): 1-19.
- Lertpusit S., 2022. “Chinese students in Thai Higher Education Institutions and the Transformation of Graduate Migrants: Characteristics, Practices, and Transitional Migration.” **WIMAYA: Interdisciplinary Journal of International Affairs**. 3 (1): 18-26.
- Liu X.H., 2011. “The evolution and development of China’s Study-abroad Policies – Review of ‘Sixty Years of Studying Abroad” **China Youth Daily**, January 4: 10.
- Liu C.Y., 2017. “A Brief Analysis of Modern China’s Process of Learning from the West.” **CNKI Featured Journals** 23 (3): 1-2.
- Martin F., 2022. **“Dreams of Flight: The Lives of Chinese Women Students in the West.”**Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Wang H.Y. & Miao L., 2020. **Annual Report on Chinese International Migration (2020)**. Beijing: Social Sciences Academic Press (CHINA).
- Wang Y.M., 2008. “A brief discussion the Overseas Education of Westernization Movement.” **Journal of Hua Zhang** (4) 9: 87-93.

Zhou C.H., 2022. “Lying Flat” and Rejecting the Rat Race: The Survival Anxiety of Chinese Youth. *Science Insights*. 41 (7). 741-747.

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Bai du zhi dao. Retrieved June 2, 2024, from

<https://chatgpt.com/c/67ae12f4-7344-8005-87dc-ee356e960f63>

_____. Retrieved October 21, 2024, from

<https://zhidao.baidu.com/question/370696382235881172.html>

(CPC) members (The number of the Communist Party of China), 2012. **On the Criteria, Principles, and Periodization of the History of the Communist Party of China in the New Era**. Retrieved February 5, 2025, from

https://fuwu.12371.cn/2012/07/27/ART11343373976549623_all.shtml

Center for China and Globalization, 2024. **The Development of Chinese Students Studying Abroad 2023-2024**. Retrieved June 11, 2024, from

https://baijiahao.baidu.com/s?id=1792204542007125399&wfr=s_pider&for=pc

Central People’s Government of China, 2021. **Main data of the 7th National Population Census**. Retrieved February 17, 2025, from

https://www.gov.cn/guoqing/2021-05/13/content_5606149.htm

Hao kan shi pin. Retrieved June 2, 2024, from <https://haokan.baidu.com/v?pd=wisenatural&vid=3009894662447650200>

Ministry of Education of China, 2024. **There are a total of 498,300 schools of all levels and types in China.**

Retrieved July 1, 2024, from

<http://www.moe.gov.cn/fbh/live/2024>

_____, 2009. **National construction of high-level university public graduate project.** Retrieved June 24, 2024, from

http://www.moe.gov.cn/jyb_xwfb/gzdt_gzdt/moe_1485/tnull_52754.html.

National Bureau of Statistics of China, 2023. **Statistical Commu-
nique of National Economic and Social Development.**

Retrieved June 29, 2024, from

<https://www.stats.gov.cn/sj/>

Thai PBS, 2566. **เปิดสาเหตุคนจีนปิดหมดเรียนอีสานยอดนักศึกษาพุ่ง.
ค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2567, จาก**

<https://www.thaipbs.or.th/news/content/325712>.

Top Universities, 2024. **QS World University Rankings 2024:
Top global universities.** Retrieved February 17, 2024,

from <https://www.topuniversities.com/world-university-rankings/2024?countries=cn>

Think Insights, 2024. **2024 Chinese Overseas Student Report.**

Retrieved June 11, 2024, from

https://www.sohu.com/a/779452888_120953732

Zhi hu . Retrieved May 23, 2024, from

<https://www.zhihu.com/question/499945687/answer/2232227971>